

знаки екстрадиції. Розглянуті сучасні погляди на поняття «екстрадиція» в науці кримінально-процесуального права. Дается авторське поняття «екстрадиція».

Ключевые слова: екстрадиція, обвиняемый, осужденный, передача.

Berezyak V. S. Modern views on the concept of "extradition" in the science of criminal procedural law. The article deals with modern views on the concept of extradition in the science of criminal procedural law.

It is noted that an important aspect of the definition of "extradition" in criminal procedural law is a question of its legal definition in the Criminal Procedural Code of Ukraine.

The author has paid attention to the diversity of approaches to understanding the concept of "extradition". In addition, depending on the context, a meaningful understanding of the concept of "extradition" in the Criminal Procedural Code takes different values, leading to ambiguous understanding.

As a result of the study the author has made following conclusions:

1) the definition of "extradition", given in the Criminal Procedural Code leads to ambiguous understanding both in law enforcement activity and among scientists;

2) a full and meaningful definition of extradition is as follows: an "extradition" is a legal state act whereby a person who has committed a crime, subject to legal grounds and conditions passed by the state in which he/she is located, at the request of another state with the last the purpose of bringing a person to criminal responsibility or decision or verdict of sentence upon conviction, which came into force, if provided effective international agreements and carried out in accordance with national law.

Keywords: extradition, accused, convicted, handing over.

Надійшла до редакції 23.12.2014

Литвинов В. В.

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.135

РОЗВИТОК ПІДСТАВ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ЗА ЯКИХ ОСОБА МАЄ ПРАВО НА РЕАБІЛІТАЦІЮ

Досліджено теоретичні та законодавчі положення щодо розвитку підстав і процесуального порядку закриття кримінального провадження за реабілітаційних підстав. Надано пропозиції щодо можливості вдосконалення підстав та процесуального порядку закриття кримінального провадження за реабілітаційних підстав.

Ключові слова: підстави закриття кримінального провадження, процесуальний порядок закриття кримінального провадження, реабілітаційні підстави закриття кримінального провадження.

Постановка проблеми. Рішення про закриття кримінального провадження за реабілітаційних підстав відоме кримінальному судочинству України не одне десятиліття. Відтак, заслуговують на увагу дослідження як підстав, так і процесуального порядку прийняття цього рішення у різні часи на території України.

Назву класифікації «реабілітаційні підстави» закриття кримінального

провадження сформульовано з урахуванням терміна «реабілітація», який означає виправдання, поновлення доброго імені, репутації, скасування знеславлення несправедливо заплямованої або безпідставно звинуваченої людини [3, с. 1018].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Загально визнаною є думка, що реабілітаційні підстави закриття кримінального провадження зазначено у пп. 1-4 ч. 1 ст. 284 КПК України. Кожна реабілітаційна підстава, як зазначає М.С. Строгович, усуває притягнення особи як обвинуваченого і встановлює невинуватість особи, раніше притягнутої до кримінальної відповідальності, або ж означає, що всупереч раніше припущеному сам злочин не був вчинений, або ж вчинене не є злочином [17, с. 169].

М.Є. Шумило зазначає, що реабілітаційними підставами закриття кримінального провадження є кримінально-процесуальна кваліфікація результатів доказування, яка свідчить про відсутність кримінально-правових та помилок (фіктивність) кримінально-процесуальних відносин, що надає право на реабілітацію, котра відбувається у відповідному процесуальному порядку [24, с. 294].

Прийняття рішення про закриття кримінального провадження за реабілітаційною підставою означає, що органами слідства встановлено, що особа не вчиняла злочину, але таке рішення ще не є реабілітацією особи. Адже, як зазначає М.Є. Шумило, прийняття реабілітаційного рішення дає лише формально-юридичні підстави для початку процесу реабілітації [24, с. 57]. Подібну думку висловлює й О.В. Капліна [7, с. 8].

Мета статті полягає у здійсненні аналізу розвитку законодавства, теоретичних уявлень щодо закриття кримінального провадження за підстав, які надають право особі на реабілітацію. Аналіз буде проведено у п'яти історичних періодах: 1) з 1864 по 1917 рр. (від ухвалення Статуту кримінального судочинства 1864 р. (далі – СКС) до Жовтневої соціалістичної революції); 2) 1917-1922 рр. (з початку Жовтневої соціалістичної революції до прийняття КПК УРСР 1922 р.); 3) 1922-1927 рр. (з дня дії КПК УРСР 1922 р. до прийняття КПК УРСР 1927 р.); 4) 1927-1960 рр. (з дня дії КПК УРСР 1927 р. до прийняття КПК УРСР 1960 р.); 5) з 1960 р. і дотепер.

Виклад основного матеріалу.

1. Перший період (1864-1917 рр.). Прийняття рішення про закриття кримінального провадження за часів дії СКС зумовлювали такі випадки, коли судочинство внаслідок наявності певних обставин не могло продовжуватися у звичайному порядку. Про такі випадки К.Д. Анциферов зазначав, що під час кримінального переслідування можуть виникнути такі перешкоди, котрі самі по собі настільки сильні та значущі, а питання, яких вони торкаються, настільки важливі, що кримінальне переслідування неминуче має поступитися їм місцем [1, с. 145].

Відповідно до ст. 16 СКС, підставами закриття кримінального провадження (на той час – закриття кримінального переслідування) були: 1) смерть обвинуваченого; 2) вичерпання давності; 3) примирення обвинуваченого із

потерпілим в зазначених законом випадках; 4) височайший указ або загальний милостивий маніфест, що дарує прощення [18]. У статтях СКС не передбачалися підстави, які з погляду сьогодення можливо було б класифікувати як реабілітаційні. З аналізу вищезазначених підстав можливо стверджувати, що вони могли застосовуватися лише у разі встановлення факту вчинення особою злочину

Компетенцією прийняти рішення про закриття кримінального провадження за нормами СКС був наділений лише суд [21, с. 398]. Кримінальне провадження направлялося судовим слідчим до прокурора. Прокурор, у свою чергу, за наявності підстав складав висновок про його закриття, після чого надавав матеріали провадження окружному суду (ст. 523 СКС) [18].

2. Другий період (1917-1922 рр.). Революція 1917 р. стала причиною здійснення кримінального судочинства з урахуванням революційної ідеології. Після перемоги Жовтневої революції в 1917 р. кримінальне судочинство на Україні здійснювалося за нормами СКС. Згідно з декретом Ради Народних Комісарів РРФСР “Про Суд” від 24 листопада 1917 р. радянським судам дозволялося керуватися дореволюційним законодавством у тій його частині, що не суперечила «революційній правосвідомості». А тому рішення про закриття кримінального провадження приймалися за нормами СКС [13, с. 50].

Згодом положенням “Про Народний Суд РРФСР” від 30 листопада 1918 р. було заборонено застосування будь-якого дореволюційного закону [14, с. 889]. Надалі підстави та порядок закриття кримінального провадження було врегульовано Тимчасовим положенням про народні суди і революційні трибунали 1919 р., яким у кримінальному судочинстві передбачалися підстави закриття кримінального провадження, які можливо класифікувати як реабілітаційні. Це підстави закриття кримінального провадження, що застосовувалися у разі встановлення «відсутності складу злочину» або «за недостатністю доказів».

Процесуальний порядок прийняття цього рішення був таким: трибунал колегіально (ст. 15), а народний суддя одноособово (ст. 44) мали право закрити провадження за відсутністю складу злочину, за наявністю законних підстав некараності або за недостатністю доказів [6, с. 104-110]. Подібний процесуальний порядок передбачався й Інструкцією для народних слідчих 1919 р., зокрема параграфом 173 [6, с. 104-110].

3. Третій період (1922-1927 рр.). Вперше підстави та процесуальний порядок закриття кримінального провадження (на той час – кримінальної справи) було кодифіковано у статтях Кримінально-процесуального кодексу Української РСР 1922 р. [19]. Підстави закриття кримінального провадження регламентувалися у ст. 4, 206 цього Кодексу. Як реабілітаційні можливо виділити такі:

– п. 5 ч. 1 ст. 4 – «за відсутності у діях, які приписуються обвинуваченому, складу злочину», застосування якої означало, що вчинено діяння, яке не містить складу злочину;

– п. 2 ч. 1 ст. 206 – «у разі недостатності зібраних у справі доказів для

віддання до суду особи, раніше притягненої у справі як обвинуваченого», застосування якої означало, що юридично не доведено вчинення злочину конкретною особою, а отже, відповідно до принципу презумпції невинуватості, особа злочин не вчиняла.

Слід зазначити, що рішення про закриття кримінального провадження у той час пов'язувалося з поняттям «кримінальне переслідування». У ст. 4 КПК УРСР 1922 р. зазначалося: «кримінальне переслідування не може бути порушене, а порушене не може продовжуватися і підлягає закриттю у будь-якій стадії процесу». Поняття кримінального переслідування на той час визначалося як сукупність процесуальних дій, спрямованих на те, щоб викрити в скоєнні злочину особу, яка притягується до кримінальної відповідальності, та забезпечити застосування до неї покарання, на яке вона заслуговує [16, с. 99]. Поняття «кримінальне переслідування» застосовувалося й у формулюванні ст. 4-1 КПК УРСР 1922 р., якою Кодекс був доповнений постановою ВУЦВК і РНК УРСР від 16 лютого 1926 року. Зазначена стаття визначала, що «прокурор і суд мають право відмовляти в порушенні кримінального переслідування або закрити справу в тих випадках, коли дія особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, хоч і має в собі ознаки злочину, передбаченого Кримінальним кодексом УРСР, але не може визнаватись суспільно небезпечною через її вкрай малу важливість і значимість викликаних нею наслідків, або коли порушення кримінального переслідування чи подальше провадження справи далі явно недоцільне, або через зміну умов дія явно втратила суспільну небезпеку» [11, с. 130].

Аналізуючи зазначену статтю, її можливо умовно поділити на три частини, кожна з яких фактично утворює окрему підставу закриття кримінального провадження: 1) дія особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, хоч і має в собі ознаки злочину, передбаченого КК УРСР, але не може визнаватись суспільно небезпечною через її вкрай малу важливість і значимість викликаних нею наслідків; 2) порушення кримінального переслідування чи подальше провадження справи далі явно недоцільне; 3) через зміну умов дія явно втратила суспільну небезпеку.

Введенням до КПК зазначеної статті законодавець у 1926 р. намагався запровадити альтернативні способи закінчення досудового розслідування. Досліджуючи розглядувану статтю, М.С. Строгович зазначав, що у ній, окрім інших, передбачено й підставу, за якої особу повинно бути реабілітовано [16, с. 343]. У ст. 4-1 КПК УРСР 1922 р. передбачалася підстава закриття кримінального провадження – у випадку коли «дія особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, хоч і має в собі ознаки злочину, передбаченого Кримінальним кодексом УРСР, але не може визнаватись суспільно небезпечною через її вкрай малу важливість і значимість викликаних нею наслідків». З формулювання цієї підстави можливо зрозуміти, що вона повинна застосовуватися у тих випадках, коли де-юре вчинено діяння, яке містить у собі усі ознаки складу злочину, проте де-факто зазначеним діянням не спричинено значної шкоди будь-чийм інтересам.

Таким чином, ст. 4-1 КПК УРСР 1922 р. передбачала не відоме сучасному кримінальному процесу України поняття «недоцільності (доцільності) кримінального переслідування», що можливо розуміти як відсутність суспільної користі у його здійсненні, враховуючи мізерність заподіяної діянням шкоди, що юридично підпадає під ознаки певної статті Особливої частини Кримінального кодексу.

На думку науковців того часу, зазначену підставу необхідно було застосовувати за підставою закриття кримінального провадження «відсутність складу злочину» (у чинному КПК – це п. 2 ч. 1 ст. 284). Так, М.С. Строгович зазначав, що злочином є суспільно небезпечне діяння. Суспільна небезпека є суттєвою та необхідною ознакою злочину: якщо відсутня суспільна небезпека, немає і злочину. Тому якщо діяння, яке раніше було злочинним, згодом перестало бути суспільно небезпечним, воно перестало бути і злочином, незважаючи на те, що закон, який передбачає цей злочин, не був скасований, і втрата діянням суспільної небезпеки відбулася в силу зміни соціально-політичної обстановки, яка не дозволяє в даний момент скоєне обвинуваченим діяння розцінювати як суспільно небезпечне [16, с. 343].

Зважаючи на такі думки, зазначену норму було вилучено з КПК і перенесено до КК, де викладено у правилі: «Не є злочинною дія, яка хоч формально і підпадає під ознаки якої-небудь статті Особливої частини КК УРСР, але у зв'язку з малозначністю і відсутністю шкідливих наслідків вона позбавлена характеру суспільно небезпечної». Слід вказати, що зазначене правило передбачається і чинним КК України¹. Факт перенесення зазначеної норми до КК і передбачення її як підстави, за якої усувається злочинність діяння, зважаючи на те, що воно є малозначним, виключило у КПК УРСР 1922 р. правило «недоцільності (доцільності) кримінального переслідування».

Критикуючи таку новелу закону, М.О. Чельцов-Бебутов у той же час зазначав: з точки зору Кримінального кодексу як списку злочинів, кожна крадіжка, кожне шахрайство тощо повинні визнаватися такими, що порушують умови правопорядку. Вважати їх незлочинними не можна. І юридична можливість покарання їх виконавців повинна бути збереженою. У принципі, всі правопорушення можуть підлягати покаранню. Але оскільки кримінальна політика потребує застосування покарання тільки в тих випадках, коли воно є необхідним, то тут і виникає питання про доцільність кримінального переслідування – питання процесуального порядку, котре знаходило своє вирішення в ст. 4-1 КПК УРСР 1922 р. [22, с. 80]. Підставу закриття кримінального провадження у зв'язку з недоцільністю кримінального переслідування не було повернуто до кримінально-процесуального законодавства України.

Відповідно до ст. 207 КПК УРСР 1922 р. кримінальне провадження (на той час – кримінальна справа) закривалося ухвалою суду, якому воно було

¹ Відповідно до ч. 2 ст. 11 чинного КК України «не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі».

підсудним. До суду провадження направлялося разом з постановою слідчого з повідомленням про це прокурора. Суд після розгляду такої справи мав право прийняти одне з трьох рішень: 1) постановити ухвалу про закриття кримінальної справи; 2) повернути справу слідчому для здійснення досудового розслідування з вказівками, чим та в якому напрямі повинно бути доповнено слідство; 3) спрямувати справу у порядку віддання до суду з додержанням вимог глави XX¹ КПК УРСР 1922 р. Останнє рішення суду варте уваги, оскільки його прийняття суперечило сучасному принципу змагальності, оскільки суд, приймаючи таке рішення, фактично брав на себе виконання функції обвинувачення².

4. Четвертий період (1927-1960 рр.). Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1927 р. містив у собі всі реабілітаційні підстави закриття кримінального провадження (на той час – кримінальної справи), які були передбачені у КПК УРСР 1922 р., у зв'язку з цим повертатися до них не будемо, а розглянемо норми, які на той час були новелою у кримінальному судочинстві. Так, КПК УРСР 1927 р. був доповнений ще однією підставою закриття кримінального провадження – а саме п. «е» ч. 1 ст. 4, згідно з яким провадження закривалося у разі, «якщо особа, яка притягується до відповідальності, не досягла 14-річного віку» [20].

Недосягнення особою віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, згідно з положеннями матеріального права означає відсутність суб'єкта злочину. Враховуючи це, зазначену підставу можливо було б класифікувати як реабілітаційну. У той же час назва цієї підстави закриття кримінального провадження ставила під сумнів її належність до реабілітаційних підстав, оскільки була сформульована з обвинувальним нахилом. Зважаючи на це, у науці виникали певні дискусії щодо належності цієї підстави до реабілітаційних. Ці дискусії розглянемо під час аналізу норм КПК УРСР 1960 р.

Рішення про закриття кримінального провадження (на той час – кримінальної справи) на стадії досудового розслідування міг прийняти лише прокурор. Відповідно до ст. 198 КПК УРСР 1927 р. у разі встановлення підстав для закриття кримінального провадження слідчий складав про це мотивований висновок, в якому зазначав, на підставі якої статті закону провадження закрито. Висновок разом із матеріалами провадження направлявся до прокуратури. Прокурор, погодившись з висновком, закривав провадження своєю постановою.

5. П'ятий період (з 1960 р. і дотепер). Оскільки КПК України 2012 р. було прийнято після КПК УРСР 1960 р., який діяв на території України більше

---

¹ Вказана глава регламентувала порядок дій суду щодо закриття кримінальної справи та віддання до суду.

² Варто уваги те, що КПК УРСР 1922 р. у деяких процесуальних діях покладав на суд здійснювати функцію обвинувачення, зокрема передбачав право суду спрямовувати кримінальну справу у порядку віддання до суду, а згідно з ч. 2 ст. 244 КПК УРСР 1922 р. навіть доручати одному із суддів складати обвинувальний висновок, що є недопустимим з точки зору принципу змагальності.

50 років, буде доречним проаналізувати норми цих двох кодексів одночасно. У КПК УРСР 1960 р. (далі – КПК 1960 р.) реабілітаційні підстави закриття кримінального провадження передбачалися у різних статтях. Однією з них є п. 2 ч. 1 ст. 213, відповідно до якої кримінальне провадження закривалося «у разі недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину». З аналізу цієї статті видно, що вказана підстава бере свої витoki ще з часів Жовтневої революції, назву її з часом було удосконалено, але процесуальне значення не змінилося. У чинному КПК України аналог зазначеної підстави також існує – у п. 3 ч. 1 ст. 284, відповідно до якого кримінальне провадження закривається, якщо «не встановлено достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпано можливості їх отримати».

Слід зазначити, що вказана підстава є реабілітаційною, але вже сама її назва містить у собі обвинувальний ухил, який проявляється у тому, що для закриття кримінального провадження органи досудового розслідування повинні бути переконані у тому, що злочин вчинено саме певною особою, але довести цього вони не змогли. Таке формулювання не може вказувати на повну невинуватість особи. Адже, як зазначає В.В. Шимановський, реабілітаційна підстава закриття кримінального провадження повинна повністю виключати будь-які вагання в невинуватості особи, а будь-які обмеження її прав та законних інтересів неприпустимі [23, с. 85].

З метою усунення зазначеної колізії вчені не одне десятиліття розробляють різні пропозиції щодо вдосконалення цієї підстави. Так, Я.О. Мотовіловкер вважає, що зазначену підставу необхідно було б сформулювати як «за необґрунтованістю висновку про скоєння злочину підсудним» [10, с. 93]. Висловлювалися міркування про необхідність виключення цієї підстави з КПК внаслідок її рівнозначності доведеності неучасті у вчиненні злочину. Так, С.М. Стахівський, досліджуючи це питання, зазначав, що одне з правил, які характеризують юридичний зміст принципу презумпції невинуватості, гласить: недоведена винуватість особи означає її повну невинуватість. У зв'язку з цим вчений пропонував виключити розглядувану підставу з КПК [15, с. 13]. Така думка заслуговує на увагу, адже, не встановивши достатніх доказів для доведення вини особи, слідчі органи не можуть стверджувати, що ця винуватість взагалі могла бути доведеною. Окрім цього, відповідно до засади презумпції невинуватості, всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи.

Окрім зазначеної, КПК України 1960 р. містив у собі й інші реабілітаційні підстави, такі як передбачені п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України, за якими кримінальне провадження закривалося: за відсутністю події злочину (п. 1) та за відсутністю в діянні складу злочину (п. 2). У чинному КПК України також передбачено подібні підстави (ч. 1 ст. 284). Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК кримінальне провадження закривається, якщо «встановлено відсутність події кримінального правопорушення»; або якщо відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК «встановлено відсутність у діянні складу кримінального правопорушення». Чинний КПК України для застосування зазначених підстав чіт-

ко вимагає встановити фактичні дані, які вказують або на відсутність події кримінального правопорушення, або на відсутність в діянні складу кримінального правопорушення. В іншому сутність цих підстав (за винятком формулювання «кримінальне правопорушення») нічим не відрізняється від подібних підстав, передбачених у КПК України 1960 р. Це означає, що і наукові дискусії, пов'язані з проблемою чіткого розмежування у застосуванні зазначених підстав закриття кримінального провадження, залишилися не розв'язаними.

У науковців немає єдиного погляду щодо застосування такої підстави закриття кримінального провадження, як «встановлена відсутність події кримінального правопорушення». Існує думка, що відсутність події злочину¹ передбачає відсутність самого факту (події взагалі), для розслідування якого здійснюється провадження. Це такий випадок, коли дія, яка вважалася злочинною, насправді була викликана стихійним лихом чи іншими чинниками, що не залежать від волі особи. Зокрема, П.М. Давидов та Д.Я. Мирський стверджують, що відсутність події злочину означає, що подія, у зв'язку з якою проводилося розслідування, відсутня взагалі [4, с. 12].

За іншою думкою, відсутність події злочину – це відсутність самого факту суспільно небезпечного діяння. Так, Н.А. Якубович вважає, що відсутність події злочину свідчить, що злочинне діяння, яке є предметом розслідування, у дійсності не мало місця [26, с. 101]. Схожої думки дотримується Л.М. Карнеєва, наголошуючи, що правильно вказувати не на відсутність події злочину, а на відсутність події (дії), що підлягає розслідуванню [8, с. 17]. Надалі вона цій підставі надала таке визначення: відсутність події (чи дії), припущення про наявність якої слугувало б підставою початку розслідування [9, с. 54].

На думку А.Я. Дубинського, розглядувана підстава застосовується в таких конкретних випадках: а) якщо встановлено, що не було самого факту (події), для розслідування якого розпочато провадження; б) якщо встановлено, що сама подія мала місце, але вона не може бути визнана злочином, бо не є результатом будь-якої дії; в) коли встановлено, що подія мала місце, але не є злочином, тому що є результатом дій самого потерпілого [5, с. 11-12].

Як вважає М.Є. Шумило, встановлення відсутності події злочину означає, що останнього взагалі не було, відповідно, не існувало кримінально-правових відносин. Вчений вважає, що було б доцільно удосконалити зміст п. 1 ст. 6 КПК і сформулювати його в такій редакції: «...1) за відсутністю діяння, забороненого кримінальним законом, за ознаками якого порушувалася кримінальна справа» [24, с. 48].

З викладеного видно, що підставу закриття кримінального провадження, передбачену п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України, одні вчені розуміють як відсут-

¹ Кримінальне правопорушення містить у собі поняття «злочин» та «кримінальний проступок». На жаль, сьогодні законодавчо не визначено поняття «кримінальний проступок», а тому у цій статті ми будемо вести мову про злочин, поняття якого законодавчо закріплене.

ність події взагалі, а інші вказують на відсутність події, яка містить у собі злочин.

В юридичній літературі існує думка про тотожність понять «відсутність події злочину» і «відсутність складу злочину», адже суспільно небезпечне діяння не може існувати без одного з чотирьох елементів складу злочину. А тому відсутність події злочину означає відсутність складу злочину [25, с. 70]. Намагаючись удосконалити зазначені підстави закриття кримінального провадження, дослідники висловлювали думки про необхідність їх об'єднання в одну підставу. Так, А.Я. Дубинський пропонував замінити п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України 1960 р. однією підставою, передбачивши неможливість провадження у справі в разі, якщо не було вчинено злочин [5, с. 70]. Такої ж думки дотримується й С.М. Благодир [2, с. 8], який вважає, що цю підставу необхідно викласти так: «не було вчинено злочину». Вважаємо, що такі думки заслуговують на увагу, оскільки об'єднання п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК в одну підставу сприяло б однаковому розумінню застосування цих підстав, що позитивно вплинуло б на законність їх застосування під час прийняття рішення про закриття кримінального провадження.

У пункті 5 ст. 6 КПК України 1960 р. передбачалася окрема підстава закриття кримінального провадження стосовно неповнолітніх осіб, яка до 1993 р. формулювалася у такій редакції: кримінальне провадження могло бути закрито «стосовно особи, яка не досягла до моменту вчинення суспільно небезпечного діяння віку, по досягненню якого, відповідно до закону, можлива кримінальна відповідальність».

Законом України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України та до Положення про комісії в справах неповнолітніх Української РСР» від 23 грудня 1993 р. [12, с. 48] пункт 5 ч. 1 ст. 6 КПК України 1960 р. було сформульовано у такій редакції: «щодо особи, яка не досягла на час вчинення суспільно небезпечного діяння одинадцятирічного віку».

Недосягнення особою віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, а тим більше недосягнення 11-річного віку, згідно з положеннями матеріального права, означає відсутність суб'єкта злочину. Тому науковцями висловлювались міркування про віднесення зазначеної підстави закриття кримінального провадження до реабілітаційних [2, с. 35-36]. Із зазначеними думками можливо було погодитися, адже суспільно небезпечне діяння, вчинене особою у віці до 11 років, означає відсутність суб'єкта злочину, а отже і складу злочину, що передбачено у п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України 1960 р. Незважаючи на це, було передбачено окрему підставу закриття провадження стосовно неповнолітніх, а саме п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК України 1960 р.

Для прийняття рішення про закриття кримінального провадження стосовно неповнолітнього, який не досяг 11-річного віку, необхідно було достовірно встановити діяння, ознаки складу злочину (суб'єкт – де-факто) та причетність неповнолітнього до вчинення зазначеного суспільно небезпечного діяння. Зазначене вказує, що таку підставу не можна було відносити до кла-

сифікації реабілітаційних. А наявність постанови, винесеної за передбаченою у п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК України 1960 р. підставою, ставило неповнолітнього в специфічний, відмінний від інших неповнолітніх, правовий стан, оскільки стосовно неповнолітнього проводилася певна виховна робота. Чинний КПК України усунув ці протиріччя й у разі вчинення суспільно небезпечного діяння дитиною, яка не досягла 11-річного віку, кримінальне провадження закривається за підставою, передбаченою п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК.

Новелою КПК України 2012 року є сформульована у п. 4 ч. 1 ст. 284 підстава закриття кримінального провадження, відповідно до якої кримінальне провадження закривається, «якщо набрав чинності закон, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою». Зазначена норма застосовується у випадку, коли певне діяння, яке у Кримінальному кодексі визнавалося як злочинне, буде визнано законом суспільно безпечним, а значить незлочинним, тобто декриміналізованим. Якщо вчинене діяння є суспільно безпечним, то можливо говорити про те, що у діях особи, яка вчинила таке діяння, відсутній склад злочину. У такому разі виникає питання про процесуальну користь окремої реабілітаційної підстави у КПК України, яка передбачає закриття провадження у разі декриміналізації діяння. Адже декриміналізоване діяння по суті означає вчинення особою звичайного діяння, за яке не передбачається юридична відповідальність. Окрім цього, відповідно до ст. 58 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

З огляду на ст. 58 Конституції України, у разі декриміналізації діяння органи досудового розслідування зобов'язані прийняти процесуальне рішення, яке якомога точніше вказує на те, що відповідальність особи за вчинене нею діяння скасована, тобто взагалі не існує. У такому випадку виникає юридична конкуренція між підставами закриття кримінального провадження, передбаченими п. 2 ч. 1 ст. 284 та п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України. Адже застосування п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК вказує, що особою вчинено діяння, яке не є злочинним, що по суті є вірним. Якщо ж рішення про закриття провадження прийнято за п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК, це означає, що за вчинене особою діяння раніше передбачалася кримінальна відповідальність, пізніше скасована законом, який набрав чинності. Враховуючи це, застосування п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК не повною мірою відповідатиме вимогам ст. 58 Конституції України, оскільки особа, стосовно якої прийнято таке процесуальне рішення, буде у нерівному правовому становищі з особою, стосовно якої провадження закрито на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК.

На жаль, обсяг наукової статті не надає можливості викласти всі аспекти розвитку реабілітаційних підстав закриття кримінального провадження, а тому у цій статті викладені основні моменти їх розвитку. Подальші наукові розвідки стосуватимуться дослідження процесуального порядку застосування реабілітаційних підстав закриття кримінального провадження.

Бібліографічні посилання

1. *Анциферов К. Д.* Уголовно-процессуальное право / К. Д. Анциферов. – М., 1882. – 245 с.
2. *Благодир С. М.* Закриття кримінальної справи в досудовому слідстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Благодир Сергій Миколайович ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 1998. – 198 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. *Давыдов П. М.* Прекращение уголовных дел в советском уголовном процессе / П. М. Давыдов, Д. Я. Мирский. – М. : Госюриздат, 1963. – 100 с.
5. *Дубинский А. Я.* Основания к прекращению уголовного дела в стадии предварительного расследования : учеб. пособие / А. Я. Дубинский. – К. : КВШ МВД СССР, 1973. – 124 с.
6. История законодательства СРСР и РСФСР по криминальному процессу и организации суда и прокуратуры / под ред. чл. АН СССР С. А. Голунского. – М. : Госюриздат, 1955. – 635 с.
7. *Капліна О. В.* Проблеми реабілітації у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. В. Капліна ; Національна юрид. академія України ім. Я. Мудрого. – Харків, 1998. – 17 с.
8. *Карнеева Л. М.* Об уточнении обстоятельств, входящих в предмет доказывания по уголовному делу / Л. М. Карнеева // Сов. юстиция. – 1968. – № 24. – С. 16-17.
9. *Карнеева Л. М.* Прекращение уголовного дела за отсутствием состава и события преступления / Л. М. Карнеева // Соц. законность. – 1970. – № 5. – С. 53-54.
10. *Мотовиловкер Я. О.* Основания прекращения уголовного дела по реабилитирующим лицу мотивам / Я. О. Мотовиловкер // Сов. гос-во и право. – 1972. – № 9. – С. 87-94.
11. *Письменный Д. П.* Розвиток кримінально-процесуального законодавства України про звільнення від кримінальної відповідальності / Д. П. Письменный // Науковий вісник ДЮО МВС України. – 2000. – № 1. – С. 129.
12. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального Кодексів України та до Положення про комісії в справах неповнолітніх Української РСР : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3727-ХІІ // ВВР України. – 1994. – № 11. – С. 48.
13. Собрание узаконений РСФСР 1917 г. – № 4. – 50 с.
14. Собрание узаконений РСФСР 1918 г. – № 85. – 889 с.
15. *Стахівський С. М.* Кримінально-процесуальні засоби доказування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / С. М. Стахівський. – К. : Націон. академія внутр. справ України, 2005. – 30 с.
16. *Строгович М. С.* Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1958. – 703 с.
17. *Строгович М. С.* Курс советского уголовного процесса : в 2-х т. / М. С. Строгович. – М. : Наука, 1970. – Т. 2. – 515 с.
18. Уставъ уголовного судопроизводства : систематическій комментарий. Вип. III. – М. : Типографія А.И. Мамонтова, 1914. – 944 с.
19. Уголовно-процессуальный кодекс УССР // Сборник узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1922. – № 41. – С. 671-725.
20. Уголовно-процессуальный кодекс УССР : офиц. издание редакции 1927 г. – Х. : Юридическое изд-во Наркомюста УССР, 1927. – 222 с.
21. *Фойницкий И. Я.* Курс уголовного судопроизводства / И. Я. Фойницкий. – СПб. : Альфа, 1996. – Т. 2. – 608 с.
22. *Чельцов-Бебутов М. А.* Целесообразность и законность в Уголовном кодексе / М. А. Чельцов-Бебутов // Проблемы преступности : сборник. – М. : Изд-во НКВД РСФСР,

1928. – Вып. 3. – С. 69-84.

23. Шимановский В. В. Недоказанность участия лица в совершении преступления как процессуальное основание для прекращения уголовного дела / В. В. Шимановский // Известия высших учебных заведений. Правоведение. – 1986. – № 1. – С. 84-88.

24. Шумило М. Є. Реабілітація в кримінальному процесі України : монографія / М. Є. Шумило. – Харків : Арсіс, 2001. – 320 с.

25. Юрасов А. Б. Основания прекращения уголовного дела в действующем российском законодательстве – анализ, перспективы развития : дис. ... канд. юрид. наук / Юрасов Антон Борисович. – М., 2005. – 187 с.

26. Якубович Н. А. Окончание предварительного следствия / Н. А. Якубович. – М. : Гос. изд-во юридической литературы, 1962. – 145 с.

Литвинов В.В. Развитие оснований и процессуального порядка прекращения уголовного производства, которые дают право лицу на реабилитацию. Исследуются теоретические и законодательные положения, касающиеся развития оснований и процессуального порядка прекращения уголовного производства по реабилитирующим основаниям. На основании проведенного исследования внесены предложения о возможности дальнейшего усовершенствования реабилитирующих оснований прекращения уголовного производства.

Ключевые слова: основания прекращения уголовного производства, процессуальный порядок прекращения уголовного производства, реабилитирующие основания прекращения уголовного производства.

Litvinov V. V. Development of grounds and procedural order closing of criminal proceedings in which a person is entitled to rehabilitation. In the article are considered stages of development of grounds of the closing of criminal proceedings, which gives the right to rehabilitate the person in question was carried out by the prosecution.

We also consider the use of procedural order of rehabilitation grounds of closing of criminal proceedings.

The analysis conducted in five historical periods: 1) from 1864 to 1917 (since adoption of the Statute of criminal justice in 1864 before the October Revolution); 2) from 1917 to 1922 (since the October Revolution to the adoption of CPC of USSR in 1922); 3) from 1922 to 1927 (since adoption of CPC of USSR in 1922 to the adoption of CPC of USSR in 1927); 4) from 1927 to 1960 (since adoption of CPC of USSR in 1927 to the adoption of CPC of USSR in 1960); 5) from 1960 to the present.

During system analysis has been considered the development and improvement of rehabilitation grounds of closing of criminal proceedings and uses of this grounds in various stages of its development. Also have been considered the views of scientists who studied the rehabilitation grounds for closing of criminal proceedings in different stages of their development. Based on the research conclusions that some grounds for closing of criminal proceedings come into collision with the principles of criminal procedure. In this regard, expressed proposals to eliminate collision that arose. Namely, the presumption of innocence inconsistencies grounds for closing of proceedings as provided para. 3 part. 1, art. 284 CPC of Ukraine, namely when will not set sufficient evidence to prove the guilt of a person in court and exhausted possibilities to get their.

Besides expressed feasibility to union some rehabilitation grounds for closing of criminal proceedings in a single ground for closing of criminal proceedings.

Keywords: grounds for closing of criminal proceedings, procedural order of closing of criminal proceedings, rehabilitative grounds for closing of criminal proceedings.

Надійшла до редакції 24.12.2014